

Anmeldelse

Per Mouritsen. *En plads i verden. Det moderne medborgerskab*, Gyldendal, 2015. 580 sider.

Per Mouritsen har skrevet en fremragende og meget ambitiøs bog om det moderne medborgerskab. Den er nuanceret i sin behandling af et begreb, der spiller en væsentlig politisk rolle i vores demokratis samtid, og som samtidig er indspundet i dybe og politisk centrale uenigheder. Bogen giver et overblik over medborgerskabets muligheder og centrale udfordringer i den danske samtid med behørig anerkendelse af de mange politiske og filosofiske stemmer, der tager part i stridighederne om medborgerskabet. Medborgerskabsbegrebet har forskellige dimensioner, som alle behandles. En adskillelse af rettigheds-, identitets- og dannelsesdimensioner danner ramme for bogen. Over ca. 130 sider behandles civile, sociale og politiske rettigheder i den historisk fremkomne danske velfærdsstat. Samme plads er afsat til identitetsdiskussioner med fokus på anerkendelseskampe forbundet med indvandring, mens ca. 60 sider omhandler dannelsesdimensioner med fokus på folkeskolen. Disse analyser omkranses af en meget grundig introduktion til medborgerskabsbegrebet og dets historiske, politiske og teoretiske dimensioner og en engageret konklusion, der leverer bud på, hvordan fortsatte stridigheder om medborgerskabet med fordel kan gribes an. I bogens centrale analyser relateres løbende med stort overblik til internationale tendenser og bevægelser og deres historiske baggrunde. Det er således en bog, der præsenterer et imponerende overblik over medborgerskabets omstridte dimensioner, og som bidrager til at sætte tendenser og strategier i internationalt lys. Fordi bogen er så velskrevet og præsenterer et så finmasket og nuanceret overblik, giver den en stor håndsækning til de mange, der er optaget af den demokratiske velfærdsstats muligheder og udfordringer i en tid med nye medborgere. Det gælder ikke mindst i en tid og en verden, hvor skellet mellem at være indenfor og udenfor statens hegn dokumenteres på avisernes forsider.

Bogen er også på et andet plan en håndsækning til den offentlige debat om, hvilke rettigheder, identitetsformende rammer og offentlige dannelsesstrategier det moderne medborgerskab skal udfoldes inden for. Den giver ikke blot et overblik over debatter og uenigheder, men hjælper med at afveje argumenterne for og imod centrale politiske strategier, når det gælder civile, sociale og politiske rettigheder såvel som identitets- og dannelsespolitik. Positionen, der styrer denne afvejning, kunne rekonstrueres som et forsvar for de politiske institutio-

ner og de institutionaliserede praksisser og normative holdninger, som er nødvendige for at sikre individernes frihed forstået som fravær af dominans. For at undgå at nogle individer kan sætte sig på andre og få dem til at arbejde for de dominerendes forgodtbefindende imod de domineredes vilje, må alles civile, sociale og politiske rettigheder sikres. Det kræver også, at kun meget få vender sig helt væk fra offentligheden i mismod over, at fællesskabet ikke har noget at tilbyde. Derfor må statens identitetspolitik være tolerant og imødekommende men også aktiv og integrerende. Derfor må staten også være aktiv i dannelsen af tolerante og årvågne individer, der respekterer rettighedsprincipperne og de institutioner, der sikrer alles mulighed for at udnytte rettighederne. Det er en model, der kræver en aktiv stat, der finder en balance mellem legitim sikring af borgernes frihed og formning af borgerne som aktive medborgere. Staten har brug for politi og retsvæsen, pressefrihed, socialsikring foruden aktiverings- og dannelsesinstitutioner, og alle de medborgere, der står for de offentlige opgaver, skal kunne aflønnes. Derfor er det også legitimt, at staten fører en aktiv arbejdsmarkedspolitik og begrænser indvandringen. At staten har grænser er en moralsk udfordring, der kan håndteres ved aktiv deltagelse i de internationale organisationer, der kan afhjælpe internationale humanitære kriser, og som kan være med til på sigt at sikre alle borgere i verden en plads i verden; dvs. et politisk fællesskab, der varetager deres fundamentale interesse i ikke at blive domineret af andre.

Denne såkaldte republikanske og social-liberale position tilbyder således orienteringspunkter inden for alle medborgerskabets mange dimensioner. Samtidig er den naturligt forbundet med en demokratisk forståelse af politikudvikling, hvor borgerne skal have mulighed for at give deres besyv med på, hvilke politiske og institutionelle rammer de mere konkret ønsker at leve under. Positionen er yderst sympatisk, idet den balancerer mellem et begrænset politisk fællesskab, der muliggør, at de stærke kan dominere de svage, og et totalitært styre, hvor statens ve og vel altid overtrumfer individernes interesser. Denne balancegang er særlig væsentligt, når vi har at gøre med diskussioner om, hvilken status den største magt, vi er underlagt (staten), bør tildele og anerkende os som borgere. At staten tilbyder en fornuftig model for denne anerkendelse er afgørende, når det virkelig gælder: Når vi føler os dybt krænket og har brug for at ytre vores krænkelse, når vi rammes af sygdomme, som vi ikke selv eller vores nærmeste kan håndtere, og når vi rammes af arbejdsløshed. En fornuftig og modereret model er også væsentlig, når politikerne er inde og rode ved den nationale identitet og de nationale dannelsesstrategier. Her er muligheden for at ødelægge båndene mellem individerne og fællesskabet, så den enkelte oplever sig som overset og trådt nede og måske ender mig at vende sig væk

fra fællesskabet i apati eller vold. Eller man risikerer at etablere et så tyndt og instrumentelt fællesskab, at det er svært at se, hvorfor alle, der har muligheden, ikke skulle gemme deres penge i skattely og i det hele taget blot forsøge at mele deres egen kage på luksusklasse.

Som nævnt er lige præcis den balance, Mouritsen anbefaler, yderst sympatisk. Det republikanske ideal om den nødvendigvis årvågne borger, der gennem sin bevidsthed om politisk ansvar og tolerant og respektfuld omgang med andre blandt andet via statens institutioner sikres til gengæld i sin frihed til ikke at blive domineret af andre eller staten. Det er en kontrakt, der er til at forstå. Og det er et ideal, man kan være stolt af at leve op til. Som medborger er man noget. Man er ikke bare et nyttigt tandhjul i en maskine, der producerer varer og velfærdsydelse. Statens og borgernes frihed nu og i fremtiden afhænger af, hvilke normer og dyder borgerne repræsenterer og anerkender. En kerneopgave for statens institutioner bliver i denne optik at mægtiggøre borgerne til at leve uden dominans og at sikre deres respekt for (og herunder deres aktive indsats for at understøtte) andres ret til at leve uden dominans. For barnet, den syge og den handicappede er hjælpen nødvendig for, at man kan leve med frihed, men det er ligeledes i den hjælpeløses interesse, at hjælpen gives uden dominans. Udviklingen af demokratiet og velfærdsstaten i Danmark er nok drevet af åndrige diskussioner, men sjældent forsøg på sammenhængende politisk-filosofisk funderede fortællinger. Særligt har centrum-venstre i de senere år manglet en sådan fortælling. Mouritsens bog tilbyder noget sådant i en tid, hvor der er få, der kan give et bud på, hvad der i givet fald kunne være problematisk ved, at velfærdsstaten reformeres med afsæt i merkantile styringsmodeller. Bogen giver et væsentligt bud på, hvorfor det kan være legitimt at sætte frihed op som overordnet pejlingspunkt for statens udvikling. I et debatklime, hvor venstrefløjen er trængt i krogen i den mere overordnede udlægning af frihed, lighed og solidaritet, er det væsentligt at få et forsvar for, hvorfor frihed på den ene side kræver statens aktive indgriben i borgernes liv, og hvorfor denne indgriben på den anden side må korrigeres, så den ikke selv er udtryk for overgreb på borgerne. Spørgsmålet er dog, om idealet om den stærke og mægtiggjorte borger, der skal komme ud af statens indgriben, kan tjene som eneafsæt for det værdisæt, der bør gælde i den offentlige sektor. Dette perspektiv kunne muligvis føre til en tilsidesættelse af visse væsentlige typer af omsorgsarbejde, hvor omsorgen "blot" tjener til at vise omsorg med henblik på borgerens ve og vel nu og her. Jeg er usikker på, om det republikanske og social-liberale ideal, der konstant har i sigte at understøtte den frie og aktive borger, her overser noget væsentligt.

På trods af det komplekse stof, den enorme belæsthed både indenfor ældre og nyere politisk teori, komparative medborgerskabsstudier og viden om den

politiske substans' historiske og aktuelle stridigheder og det nuancerede argument, der bæres igennem, er bogen meget velskrevet. Sproget og stilen er varieret på en måde, der fungerer godt, selvom brugen af engelske udtryk (fx achievement culture, s. 372), som generelt i bogen anvendes for peppe sproget lidt op, snarere end er udtryk for en manglende villighed til at finde danske udtryk, måske er med at gøre bogen mere vanskelig for visse læsere. Idet bogen fremfører et argument for en bestemt republikansk socio-liberal rammesætning af offentlige medborgerskabsdebatter, er det naturligvis på sin plads, at Mouritsen diskuterer de relevante klassiske forfattere. Enkelte af afsnittene om den såkaldt republikanske position fandt jeg dog også lidt tunge at læse. Bogen guider dog også af samme grund læseren, der ikke har særlig interesse i de politisk-teoretiske kilder, videre til de næste relevante afsnit. Det her handler altså om nuancer i en balancegang mellem at tale til læseren som ligemand (m/k) og at hjælpe læseren til et overblik, læseren forventes ikke at have. Bogen er i den forbindelse fornuftigt disponeret med kilder og noter bagest.

I en tid hvor forskning primært meriterer, når den udgives langt fra landets dansktalende borgere, så kræver det mod og bevidsthed om ens ansvar som medborger at sætte sig ned og skrive en bog på dansk ved siden af de internationale publiceringer (hvilket jo også er vigtigt for den grænseoverskridende videnskabelige udvikling). Bogen viser, hvad både offentligheden og forskningen kan vinde herved. I modsætning til artikler, der tilpasses den internationale forskningshorisont, kan en bog på dansk mere oplagt tillade sig at dykke ned i en kontekstuel analyse af danske forhold. Kun dermed er det muligt at sætte hele den danske politikudvikling inden for et så komplekst område som medborgerskab i et komparativt lys og påpege, hvordan de danske debatter er koblet til netværker af historiske og aktuelle politisk-teoretiske analyser. Et sådant projekt kræver selvfølgelig også den rette forfatter, der kan forbinde de komplekse politiske detaljer med et teoretisk overblik. Man kunne frygte, at den kvantitativt orienterede målstyring heller ikke her helt er gearret til at fremme den type medborgere, som den demokratiske velfærdsstat afhænger af. Godt det ikke er nået så vidt.

Simon Laumann Jørgensen
Institut for Statskundskab
Aalborg Universitet